



*n&n* -haastattelussa Elina Helander-Renvall

## Lappi paljastaa Suomen

”Suomalainen hegemonia – onko sekin Isoveli tai ainakin Holhooja?” Näin kysyy Lapin yliopistoon kuuluvan Arktisen keskuksen vanhempi tutkija, tohtori Elina Helander-Renvall. Saamelaisten kulttuurin, historian ja oikeuksien johtava asiantuntija sanoo Suomessa eletävän yksilöteistä elämää kasvavan turvattomuuden oloissa. George Orwellin dystooppisessa *Vuonna 1984*:ssä valvonta ja väärentely olivat korkeamman tason tiedettä ja taidetta, mutta eipä itsenäisyyttä juhlivassa Suomessakaan pirskahtelee Mihail Bahtinin korostama ”dialoginen heteroglossia”. Monisanastaisen vuoropuhelun sijalla kaikuu ”teollisuuden, rahan ja tietoteknisen maailman” yksitoikkoisuus.

**H**elander-Renvall miettii Ingmar Bergmanin elokuvien loputonta kyselevyyttä. Hän muistelee sotilaan ja Kuoleman välistä sananvaihtoa elokuvassa *Seitsemäs sinetti* (Det sjunde inseglet, 1957): ”Miksen voi tappa Jumalaa sisälläni? Miksi hän jatkaa elämistään tällä kivuliaalla ja nöyryyttävällä tavalla, vaikka kuinka kiroaisin hänet ja haluaisin repiä hänet sydämestäni? Kuuletko minua?” ”Kyllä minä kuulen.” ”Haluan tietoa, en uskoa, en olettamuksia, vaan tietoa. Haluan, että Jumala ojentaa käteensä minua kohti, paljastaa kasvonsa ja puhuu minulle.” Jumalan paikan tässä pohdinnassa voi ottaa kulttuuri tai identiteetti.

Helander-Renvall miettii tiedon tarkoitusta, identiteettien rakentumista ja kulttuuritaustan merkitystä. Hänen mielestään on vain hyvä, ettei yksiselitteistä vastausta saada: ”Eläköön ajatusten, mielipiteiden ja kulttuurien vapaus!” Bergmanin hän näkee vastanneen, että ”maailman pitää olla pienimuotoista, suurilla kysymyksillä ei ainakaan saa arkea pilata.

Samaan tapaan taisi G. H. von Wright tokaista teidän haastattelussanne, että intellektuellien soisi olevan tavallisia ihmisiä.”

**Tivataan kuitenkin kookkaita. Kaikki kulttuurit ja kielet ovat historiallisesti muovautuneita sekoituksia. Miksi jotakin kieltä tai kulttuuria pitäisi tai edes voisi puolustaa?**

Saamelainen multitaiteilija Nils Aslak Valkeapää kirjoitti kirjassaan *Terveisiä Lapista* (1971), että kulttuuria ei pidä yrittää säilyttää sellaisenaan. Elävän kulttuurin ominaisuus on liikkuvuus ja muuttuminen. Nils Aslak sanoi, että kulttuuria kannattaa säilyttää, mikäli se on jo kuollut. Jos elävän kulttuurin osasia alkaa säilyttää, niin se voi tappa. Etninenkin identiteetti virtaa, vaikka on siinä suvantonsa.

Nykyään puhutaan kulttuurista neuvotteluna. Saamelaisten pitää neuvotella omastaan muiden muassa suomalaisten kanssa. Hyväksyvätkö he vai eivät. Saavatko rahaa vai eivät. Tuleeko tunnustusta. Kelpuuttaako Suomen laki poronhoidon kulttuuriksi. Neuvottelu kulttuurista on pakonomaista, koska suomalainen yhteiskunta tai sen päättäjät ovat omaksuneet hegemonisen absoluuttisen ”ylhäältä alas” -asenteen. Saamelaisia kuullaan, päätösvalta on muualla. Onhan niin sanottu kulttuuriautonomia, mutta kulttuurikäsite on muuttunut byrokraattisemmaksi. Poronhoito ja perinteiset toiminnat jäävät helposti ulkopuolelle.

Hegemonia viittaa esimerkiksi median, koululaitoksen ja lainsäädännön hallintaan. Tutkija Rauna Kuokkanen muistuttaa eräässä artikkelissaan siitä, että saamelaisia vieläkin kuvataan stereotyyppien avulla suomalaisissa oppikirjoissa. Saamelaisilta odotetaan yhä ”toiseutta”. Idea toiseudesta on sidoksissa kolonialistiseen ajatteluun ja käytäntöön. On vaikeaa ylläpitää erityistä autenttista saamelaiskulttuuria ja identiteettiä, koska yhteisöspesifit merkityslähteet ja -kuviot muuttuvat jatkuvasti. Niitä ajalehti sinne sun tänne globaalien virtausten mukana. Ei saamelaiskulttuuria todellakaan pidä säilyttää, se kehittyy. Eikä autenttisuus ole mikään tavoite. Saamelainen elämäntapa on jutaava. Kulttuuri jutaa ulos ja sisään omasta kehästään. Näin tehdessään se säilyttää kuitenkin sille tyyppillisen ytimen.

### **Miten rakenteellinen epätasapaino kulttuurista neuvoteltaessa konkretisoituu? Mitä tarkoittaa poronhoito kulttuurina?**

Suomalaisten kansallistunteella on vankka pohja, ja Suomi kansallisvaltiona vaikuttaa olevan turvallisessa asemassa. Globalisaatio tosin iskee päälle. Ajattelu rajoista ja käsitys arvomaailman perustasta muuttuvat. Suomalaiset voisivat vapautua etnosentrisestä ajatusmaailmastaan ja toimintamallistaan. Nyt suomalaiset alkavat olla yhtäaikaan etnosentrisiä ja multikulttuurisia.

Kulttuuri-autonomia juontuu kenties siitä, että poliitikot ja viranomaiset ovat halunneet antaa saamelaisten kehittää itse oman kulttuurinsa ja kielensä omista lähtökohdistaan. Voisi kuitenkin epäillä, että itsehallinnon myöntäminen peittää näkyvistä suurempia ongelmia. Ne pohjautuvat historiaan ja ovat luonteeltaan poliittisia. Suomalaiset ovat erityisesti aikaisemmin suhtautuneet negatiivisesti saamelaisiin, mikä osittain johtuu suomalaisten oman identiteetin rakennusvaiheen keskeneräisyydestä. On myös haluttu olla eurooppalaisia eikä niinkään sukua saamelaisille. Isot asiat ovat jääneet auki: maanomistus, laajennettu itsemääräämisoikeus ja kansainvälisten sopimusten noudattaminen ja toimeenpano (ILO-sopimus, Luonnon monimuotoisuuden sopimus...). Suomi on omaksunut näennäisen moniarvoisen käsityksen kulttuurista. Se ei hyväksy saamelaisia etuoikeutettuina, vaikka kansainväliset sopimukset ja olemassa oleva saamelaislainsäädäntö antaisi siihen mahdollisuuksia. YK:n kansainvälisten sopimusten mukaan kaikilla kansoilla on itsemääräämisoikeus. Mielestäni tässä asiassa ei tarvitsisi ollenkaan viitata saamelaisten keskeytettyyn historiaan ja kolonialismiin. Itsemääräämisoikeus on kaikkiin kansoihin kohdistunut yleismaailmallinen oikeus. Alkuperäiskansat ovat taistelussaan omista oikeuksista viitanneet esimerkiksi YK:n sopimukseen kansalais- ja poliittisista oikeuksista ja sopimukseen taloudellista, sosiaalisista ja kulttuurisista oikeuksista.

Minusta on hienoa, että Suomen lain mukaan Saamelaiskäräjät saa edustaa saamelaisia myös kansainvälisissä yhteyksissä. Mutta toisaalta saamelaisia koskevasta lainsäädännöstä puuttuu elinkeinoihin liittyvä osio ja

maanomistusosio. Itsemääräämisoikeus edellyttää taloudellisten asioiden järjestelyä.

Saamelaiset näkevät poronhoidon yhtenä kulttuurin osana. Monille se on kulttuurin perusta ja elämäntapa. Poronhoito myös rikastuttaa ja tukee saamen kieltä elävänä kielenä. Saamelaiskäräjät on usein alleviivannut, että poronhoito on saamelaisten kulttuuriin kuuluva elinkeino, eikä maatalouden piiriin sijoitettu yritys. Saamelaisen kulttuuriseen vuotuiskiertotoimintaan ovat kuuluneet kalastus, marjastus, metsästys, poronhoito ja käsityöt. Nämä ovat laajemman kulttuurin alakulttuureja. Kaikkiin kuuluu oma kielellinen käsitevarasto, tekniikka, normisto, tietotaito, uskomusjärjestelmä, sosiaalinen ympäristö ja luonnonympäristö. Saamelaisilla on omat nautinto-oikeudelliset käsitykset siitä, missä kukin saa kalastaa tai missä jokin porosiida laiduntaa porojaan. YK:n sopimusjärjestelmän mukainen ja Suomen perustuslain § 17 momentin 3 suojaama saamelaiskulttuuri on käsitteenä aika laaja, mutta käytännössä sitä pyritään pitämään ahtaissa virkarajoissa. Sana ”kulttuuri” kuulostaa hienolta, saamelaiset itse puhuvat mieluummin elämäntavasta.

### **Tolstoilaiseen anarkismiin sisältyy ajatus, että kaikista neuvotteluista valtion, kirkon, armeijan ja muiden koneistojen kanssa on pidättäydyttävä. Toiselta puolen: jos itse ei osallistu neuvotteluihin, joku muu kyllä osallistuu, ja tuloksista tulee sen mukaisia. Miten näet ”osallistumisen pakon” suhteen paikallisiin elinkeinoihin?**

Saamelaisilla on virallinen edustus suhteessa valtioon. Saamelaiskäräjät tavallaan valvoo saamelaisten etuja ja neuvottelee niistä valtion kanssa. Puhutaan vain eri kieltä. Valkonen, nykyään Rovaniemellä asuva saamelainen tutkija, toteaa väitöskirjassaan *Lapin luontopolitiikka* (2003), että intressiryhmien välille ei voi syntyä hedelmällistä keskustelua, jos niiden tavat jäsentää todellisuutta eriävät liiaksi. Saamelaisten omat käsitykset todellisuudesta marginalisoidaan vallan ulkopuolelle. Myös pohjoisen media on ollut ajoittain hyvin saamelaisvastainen.

Uusliberalistinen globalisaatio vaikuttaa epäsuorasti neuvotteluiden ilmapiiriin. Saamelaisasiat voivat helposti jäädä varjoon, kun mietitään vain rahan säästämistä. Globalisaation ja EU:n aikakauteen vaikuttaa kuuluvan pohjoisen tyhjentäminen toiminnoista ja ihmisistä. Lappi on monille raaka-aineväara. Luonnon resurssien hyödyntäminen koskettaa paikallisia ihmisiä ja yhteisöjä, kuten Inarin alueella tapahtuvat metsäkiistat osoittavat. Saamen maasta muuttaa koko ajan saamelaisia pois. Tällä hetkellä noin 70 % saamelaislapsista asuu saamelaisten kotiseutualueen (Inari, Utsjoki, Enontekiö ja Sodankylän Vuotso) ulkopuolella. Tämä kertoo aika paljon siitä, missä mennään.

Pohjoisen ihminen joko suostuu osallistumiseen tai torjuu sen. Paolo Freiren mukainen ”oman historiansa subjekti” osallistuu neuvotteluihin vaikka pakkoraossa. Muut torjuvat ja lähtevät.

**Näetkö mahdollisuuksia yhtenäiskulttuurien murtumisessa ja kansallisvaltioiden hapertumisessa? Joskus Pohjoiskalottia on mainostettu ”valtiottomana” alueena, jossa usea kansallisuus elää omine kulttuurineen rauhanomaisesti.**

Tässä täytyy muistaa, että valtiolla on velvollisuuksia saamelaisia kohtaan alkuperäiskansana. Valtio ei saisi piiloutua globalisaation tai EU:n aiheuttamien sumuverhojen taakse. Toisaalta on olemassa asioita, jotka paremmin soveltuvat aluetasolla käsiteltäviksi. Nämä voivat esimerkiksi liittyä jätehuoltoon, paikallisiin elinkeinoihin tai tiettyjen eläinten suojeluun. Puhe valtiottomasta alueesta viittaa vanhaan kolonialistiseen *terra nullius* -ajatteluun, jonka mukaan näitä alueita ei kukaan asuttaisi tai omistaisi. Alueiden valtaus ja hyväksikäyttö legitimoidaan.

Nykyään on paljon identiteettihömpää. Tekaistut minuudet toimivat jonkinlaisina turvamekanismeina. Mutta niistä kumpuaa eksistentiaalista ahdistusta. Alfred Adler meni sanomaan ihmistä tavallista alemmaksi, huono-osaisemmaksi tai vajaammaksi eliöksi, joka tarvitsee yhteisön. Ehkä nationalismi ja ”itsenäisyys” on pelkoa historian kirjoista katoamisesta, itsensä säilymisen tavoittelua. En ole varma siitä, takaako Suomen itsenäisyys yksittäiselle ihmiselle turvallisuutta, ajatuksen vapautta, veljeyttä. Identiteetti voi kuulua itsesäilytyksen kategoriaan: halutaan pysyä hengissä. Maailma on epävarma, Jumala ei paljasta kasvojaan ja hybridi-identiteetin palasia on tarjolla enemmän kuin ikinä. Hegemoninen diskurssi ajaa saamelaisen kulttuurin ja identiteetin periferiaan. Minuuden kokoilu ja puolustaminen käy vaivalloiseksi.

**Kuinka mahdotonta tai tarpeellista on artikuloida alkuperäiskansojen tavoita ja uskomuksista ’ajattelua’ tai ’maailmankuvaa’ kielille, jotka ajattelemisen ja maailmankuvien käsitteitä hallinnoivat ja niiden edustajia punnitsevat?**

Alkuperäiskansojen elämänmuoto on ollut monilta osiltaan ekologinen, säästävä, henkinen. Nykyajan kriisiyhteiskunnassa on tärkeää kuunnella kaikenlaisia ääniä, politiikassa, tieteissä ja taiteissa. Saamelaisilta ei pidä kuitenkaan odottaa liiallista ulkonaista autenttisuutta. Minä kyllä pidän feminismeissä esiintyvistä ”strategisesta essentialismista”. Saamelaisia vanhoja symboleja voi käyttää taktisesti, kun on tarpeen lisätä tietoisuutta esimerkiksi luonnon tilasta tai alkuperäiskansojen poliittisista tavoiteista. Toisaalta korostaisin, että saamelainen autenttisuus on todella aitoa ja sitä kannattaa korostaa osana saamelaisen elämäntapaa ja autonomiaa.

Saamelaisten käsitteistä pitäisi puhua enemmän. Yksi sellainen on *meahcci*, metsä. ”Aslak meni metsään.” Asiaan vihkimätön ei tiedä, mistä metsästä puhutaan. Menikö hän puumetsään vai riekonpyyntiin? Metsä voi olla mikä tahansa paikka, mikä on poissa kotoa. Se voi olla olohuoneen jatke, turvallisen identiteetin tyssija. Tai asumaton seutua, erämaata. Tai paikka kuin paikka vähän loitompana, jossa tehdään ja liikutaan. Minusta

vaikuttaa siltä, että moottorikelkan myötä *meahccista* on tullut miestoiminnan sija. Nykyään on tavallista, että saamelaiset vanhemmat kasvattavat poikiaan ulko- ja tyttöjä sisätiloissa. Pojat ajavat kelkalla, käyvät järvikalassa, riekostavat.

Saamelaisten luonto, *luondu*, on myös mielenkiintoinen. Sillä viitataan alkujaan asioiden, olioiden ja ihmisten luonteeseen ja attribuutteihin. *Luondu* sisältää henkisiä arvoja ja sitä kunnioitetaan.

Myös *siida* on käsite, joka kiinnostaa minua henkilökohtaisesti, poliittisesti ja teoreettisesti. On poroja, paikka jossa niitä laidunnetaan ja ryhmä poromiehiä ja naisia, joitten työ kuuluu tiettyyn siitaan. Näitä käsitteitä, niiden sisältöä ja niiden merkitystä poliittiselle suomi–saame-diskurssille tulisi tutkia.

**Pitää kuulla alkuperäiskansojen ääntä siitä syystä, mitä ääni sanoo, eikä siksi, että se on alkuperäiskansojen ääni? Mihin strategisen essentialismin voima perustuu?**

Se on jonkinmoista vasta-kolonialismia, dekolonialisaatiota. Kolonialistin ideoita ja maailmankuvaa käytetäänkin käänteisen poliittisen tavoitteen saavuttamiseen. Aineistona voi käyttää myyttejä, stereotyyppioita, valtaväestön jäädyttämiä kulttuurisia piirteitä. Esimerkiksi: ”Alkuperäiskansat ovat säilyttäneet oman kulttuurinsa, koska heillä on läheinen yhteys luontoon.” Poronhoito ja Valkeapään tuotanto ovat esimerkkejä tästä.

Voisin myös väittää, että ”meille saamelaisille ajattelu on totaalinen prosessi”. Esimerkkinä voisi olla saamelaisten noitarumpujen symbolimaailma. Tai Johan Turin *Muitalus sämiid birra* (1910; *Kertomus saamelaisista*, 1979, suom. Samuli Aikio). Sen piti kertoa ruotsalaiselle virkamiehille kaikki saamelaisista, jotta nämä paremmin osaisivat hoitaa saamelaisasioita. Turi halusi vaikuttaa myös yleiseen mielipiteeseen. Kirjassa tarinoidaan poroista, susista, šamanismista, lääkekasveista, lasten koulunkäynnistä, naisten tilanteesta, lestadiolaisuudesta, poliittisesta kiihkoilusta, eri lumityyppien vaikutuksesta poronhoitoon. Se on tietoteoreettisesti mielenkiintoinen kirja, joka kuvaa luontosuhdetta vuorovaikutuksellisenä liittona. Oliot, ihmiset ja asiat jatkavat elämistään keskinäisten yhteyksien ansiosta.

Filosofien pohdinnat tajutusta totuudesta ja totuudesta sinänsä saivat tästä aineksia. Suomalaisen valtaväestön kannattaisi koettaa ottaa asiasta selvää. Saamelaiseen perinteeseen kuuluu tarinointi ja asioiden esille tuominen kertomusten muodossa. Syntyy narratiivisia totuuksia. Saamelaistutkimuksen ongelma on ollut se, että saamelaisia on tutkittu länsimaisilla metodeilla, jotka on sidottu valmiisiin länsimaissa kehitelyihin käsitteisiin. Totuus jää kerätyn aineiston ulkopuolelle, vallankäytön kohteeksi.

**Olet puhunut ”tieteen kypsymisestä”, lännelle valmiiksi viritettyjen käsitteellistysten hylkäämisestä. Millä metodilla kenties voisi tutkia totuuksia tai ajattelua totaalisenä prosessina?**



Holistinen ajattelu on sitä, että tutkimuskohteena oleva asia nähdään integroituneena kokonaisuutena, eikä eristettynä yksikkönä. Tähän liittyy vuorovaikutuksellinen maailmankuva eli tietoisuus kaiken elämän ykseydestä. Saamelainen filosofi Nils Oskal on väitöskirjassaan kirjoittanut saamelaisesta käsitteestä 'poro-onni'. Ihmisen poro-onni on siitä kiinni, miten hän kohtelee luontoa, laidunmaita ja luonnon henkiä. Luonto on elävä ja pyhä. Sen kanssa keskustellaan. Oikein ja integroituen toimien ihminen takaa itselleen menestystä poronhoidossa.

Alkuperäiskansoilla on käsitteitä, joita ei ole pidetty käsitteinä. Saamelaisilla on monimutkainen lumi- ja jääterminologia. *Localityn, placen ja spacen* suhteita voi verrata saamenkielessä esiintyviin vastaaviin käsitteisiin. Maori Linda Tuhiwai Smithin *Decolonizing Methodologies* (1999) keskustelee alkuperäiskansojen omasta epistemologiasta monien esimerkkien valossa. Amerikan ja Kanadan intiaanien parissa löytyy vastaavia ajattelijoita kuten Pamela Colorado, Vine Deloria, Gerald Vizenor, James Sakej Henderson, jotka kehrittelevät ideoita alkuperäiskansojen tutkimusparadigmasta. Saamelaisella taholla mm. Nils Oskal, Jelena Porsanger, Harald Gaski ja Rauna Kuokkanen ovat miettineet kriittisesti tieteen käsitteitä. Kolonialisaatiokritiikki on tärkeää, mutta sen tarkoituksena ei ole kumota kaikkia lännen teorioita. Smith haluaa ymmärtää asioita alkuperäiskansojen lähtökohdista. "Muistaminen" käy läpi kolonialismin kivuliaita kokemuksia. "Lukeminen" ruotii länsimaista tutkimusta. "Nimeäminen" ottaa takaisin alkuperäiskansojen nimet.

Totuuksia sinänsä voisi tavoitella Smithin metodeilla. Toinen tapa olisi pohtia tarkemmin saamelaisia käsitteitä saamelaisesta näkökulmasta, mutta en ole varma, onko suomalainen yliopistomaailma tarpeeksi vahva, luova ja avara tällaiseen yritykseen.

### Miten Lapin tapaus asettuu yleismaailmallisen kolonialismin historiaan? Miten sen mahdollinen dekolonisointi suhtautuu muihin anti-kolonialismeihin?

Hegemoniseen diskurssiin kuuluu, että oma valta vahvistetaan kieltäytymällä dialogista. Vallankäyttäjä ikään kuin monopolisoi riita-asian teoreettisen ja käsitteellisen maiseman tai asioiden sisällön. Poronhoitolain eräät pykälät antavat silti mahdollisuuksia positiivisempaan ajatteluun: § 2 kieltää poronhoitoalueella käytäntästä maata "sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle".

Lain tarkoitus on ymmärtääkseni taata maankäyttö-oikeuksia poronhoidolle. Lisäksi § 53 puhuu neuvottelupakosta. Valtion virkamiesten on neuvoteltava poronhoitajien kanssa, jos valtion maille poronhoitoalueella suunnitellaan "poronhoidon harjoittamiseen olennaisesti vaikuttavia toimenpiteitä".

90 % saamelaisalueen maista on valtion maita. Metsähallitus hallinnoi isoja alueita. Inarin tapaus osoittaa, että metsäpäättäntä ei perustu siihen, miten poromiehet ymmärtävät asioita, mikä on heidän käsitteellinen kuvansa asioista. Poromiehiä ei hyväksytty diskurssin tasavertaisiksi osapuoliksi. Alkuperäiskansojen tavoista ja käsitteistä

pitäisi luoda ajattelua, ainakin osana hermeneuttista tai spiraalimaista diskurssia, niin että saamelainen vastadiskurssi otetaan vakavasti. Nyt kun yleismaailmallinen luontoasenne on muuttumassa, alkuperäiskansojen luontotieto, -arvot ja -käsitykset voisivat hyvinkin olla osana uutta luontoparadigmaa.

Alkuperäiskansojen ajattelu olisi myös aika hyvä vastakategoria lännen ajatusmaailmalle, joka ylläpitää puolueellista ja osittaista kuvaa todellisuudesta. Sitäpaitsi kolonialismi on vaarallinen mielentila, joka valtaa sorretun ihmisen ajatukset mikäli tämä nukkuu liian ruusuksista.

Lapin tapaus muistuttaa meitä kolonialistisista piirteistä, jotka ovat yleismaailmallisia. Vanhat kolonialistiset valtiot pyrkivät laajentamaan omaa vaikutusalueitaan kaikin tavoin. Siihen liittyi paikallisten alistaminen ja maiden ja resurssien haltuunotto. Nykyajassa pohjoiseen muualta suuntautuva luonnon rikkauksien taloudellinen hyväksikäyttö on tälle jatkumoa.

Kolonialismiin täytyy kaikkialla reagoida kokonaisvaltaisesti. Strategioiden eroavaisuuksia toki löytyy riippuen siitä, missä päin maailmaa ollaan. Meillä päin neuvotellaan, ollaan kriittisiä ja vaaditaan itsemääräämisoikeutta. Jossain muualla voi aseellinen selkkaus olla siellä oikeaksi havaittu toimenpide.

### Elina Helander(-Renvall)in julkaisuja

- Traditional Ecological Knowledge, Snow and Sami Reindeer Herding. Teoksessa *Knowledge and Power in the Arctic-Conference Proceedings*. Arctic Reports 48/2007.
- Climate Change Observations and Traditional Knowledge Among the Sami. *Báiki. The International Sámi Journal* 29/2007.
- Neljä tuulta ja shamanismi. Teoksessa Virppi Venell et al (toim.). *Alkuperäiskansojen viisautta etsimässä*. Green Spot, Helsinki 2007.
- Logical Adaptation to Modern Technology-Snowmobile Revolution in Sápmi (2006). Teoksessa *Proceedings of the Fourth Northern Research Forum*, <http://www.nrf.is>.
- Saamelaisten myyttejä ja tarinoita*. Rovaniemi 2006.
- Biological Diversity in the Arctic, Composite Report on the Status and Trends of the Indigenous Peoples in the Arctic (2005); [www.arcticcentre.org](http://www.arcticcentre.org)
- Samiska rättsuppfattningar*. Juridica Lapponica 30. Rovaniemi 2004.
- Snowscapes, Dreamscapes. Snowchange Book on Community Voices of Change*. Tampere Polytechnic Publications, 2004. (Toim. EH & Tero Mustonen).
- Rajaton Lappi-Rajaton Sápmi. Teoksessa Ilmo Massa & Hanna Snellman (toim.). *Lappi. Maa, kansat, kulttuurit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 924. Helsinki 2003.
- A Marginalized Minority Remains Marginalised? On the Management of Fjord Resources. Teoksessa Kristiina Karppi & Johan Eriksson (toim.). *Conflict and Cooperation in the North*. Umeå 2002, 203–221.
- Samiska rättsuppfattningar i Tana & Rätt i Deanodat. Teoksessa *Norges offentlige utredninger. Samiske sedvaner og rettsoppfatninger, bakgrunnsmateriale for samerettsutvalget*. NOU 2001:34, 425–458 & 459–496.
- Sami Subsistence Activities – Spatial Aspects and Structuration. *Acta Borealia* 2, 1999, 7–27.
- No Beginning, No End. The Sami Speak up*. Circumpolar Research Series no 5, Canadian Circumpolar Institute. 1998. (Toim. EH & Kaarina Kailo.); *Ei alkua, ei loppua. Saamelaisten puheenvuoro*. Like, Helsinki 1999.